

Відбір, структурування та оновлення змісту фахових навчальних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов

Стаття присвячена проблемі відбору, структурування та оновлення змісту фахових навчальних дисциплін, що використовуються у процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. У статті виділені та проаналізовані основні принципи, за якими відбувається відбір змісту навчального матеріалу. До принципів відбору відносяться: принцип тематичності і ситуативності, доступності, наступності і системності, проблемності, єдності теорії та практики. Визначено головні компоненти змісту навчального матеріалу: мовленнєві навички та вміння, мовний матеріал, соціолінгвістичні та прагматичні знання, мовленнєвий матеріал у вигляді навчальних текстів для читання та усного мовлення, теми та ситуації спілкування. Відповідно до функцій, які виконує навчальний матеріал, він належить до таких видів: інформаційний, операційний, актуалізуючий, контролюючий, стимулюючий, діагностуючий. З'ясовано, що у процесі структурування змісту фахових навчальних дисциплін викладачі визначають його максимальний і мінімальний об'єм, головні поняття та правила їх застосування, підбирають відповідні вправи та завдання, постійно працюють над оновленням, удосконаленням та адаптацією навчального матеріалу відповідно до сучасних освітніх технологій.

Ключові слова: професійна підготовка, ключові компетенції, відбір, структура, оновлення, навчальний матеріал, зміст фахових навчальних дисциплін.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Першочерговим завданням вищої школи є підготовка кваліфікованих спеціалістів, здатних відповідати високим вимогам конкурентного ринку праці, які швидко та постійно змінюються. У процесі професійної підготовки у майбутніх учителів іноземних мов формується комунікативна (мовленнєва), мовна, соціокультурна іншомовна та методична компетенції, тому викладачі вищої школи повинні забезпечити успішність і результативність цього процесу. Формування зазначених компетенцій відбувається під час теоретичної і практичної підготовки, коли студенти опановують фахові навчальні дисципліни, тому перед викладачами стоїть важливе завдання – правильно відібрати, структурувати, оновити та удосконалити зміст фахових навчальних предметів, щоб потім на практиці студенти могли показати високий рівень власної професійної підготовки.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблемою відбору та структурування змісту фахових дисциплін займалися О.Тарнополький (практичне забезпечення навчання через зміст фахових дисциплін), О.Глуценко (принципи відбору і структурування професійної освіти), Е.Коробов (навчальний матеріал та його структура), В.Квас (теоретико-методологічні аспекти конструювання змістового компонента фахових дисциплін), Л.Данилевська (відбір змісту навчання), Т.Пасічник (технологія відбору навчальних матеріалів), Л.Дольнікова та О.Цубова (структурування змісту навчальних дисциплін) та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті – аналіз процесу відбору, структурування та оновлення фахових навчальних дисциплін, що використовуються при професійній підготовці майбутніх учителів іноземних мов.

Виклад основного матеріалу... Вивчення фахових дисциплін у педагогічному навчальному закладі має свою специфіку. Передусім вона стосується змісту навчальної інформації, оскільки зміст освіти є віддзеркаленням певного рівня розвитку науки, техніки й виробництва, культури й соціального середовища. В узагальненому вигляді він акумулює все різноманіття навколишньої дійсності й в усі часи є основою навчання, розвитку й виховання підростаючих поколінь. І від того, наскільки досягнення науки впроваджуватимуться у навчально-виховний процес, залежатиме розвиток продуктивних сил, інтелектуального потенціалу й духовної сфери людства [2, с.55–56]. Саме тому у процесі підготовки майбутніх учителів іноземних мов до професійної діяльності важливим є відбір доцільного навчального матеріалу, який сприятиме формуванню ключових компетенцій, розвитку професійного мислення та інтересу до вивчення фахових навчальних дисциплін, мотивації до самостійного поглиблення та розширення вже набутих знань. Адже від ступеня зацікавленості студентів змістом фахових дисциплін залежить успішність їхньої навчально-пізнавальної діяльності (обсяг та якість знань).

У процесі відбору змісту фахових дисциплін для формування ключових компетенцій майбутніх учителів іноземних мов викладачі дотримуються наступних принципів:

- тематичності і ситуативності;
- доступності;
- наступності і системності;
- проблемності;
- єдності теорії та практики.

У першу чергу відбір навчального матеріалу залежить від мети і цілей навчання, специфіки навчальної дисципліни, рівня володіння іноземною мовленнєвою діяльністю, терміну навчання студентів.

Відповідно до принципу тематичності і ситуативності відбір навчального матеріалу здійснюється у рамках певної теми та ситуації. Тема і ситуація визначають зміст навчальних текстів, систему вправ та завдань, під час опрацювання і виконання яких майбутні вчителі іноземних мов оволодівають необхідними знаннями, вміннями і навичками.

Принцип доступності полягає у тому, що викладач відбирає навчальний матеріал, який відповідає рівню засвоєних студентами професійних знань, практичних умінь та навичок. Основною цього принципу є посиленість навчального матеріалу і правильне його дозування. При відборі змісту матеріалу викладач враховує не лише його складність, а й відведені терміни для його опрацювання та засвоєння.

Згідно принципу наступності і системності викладач при відборі навчального матеріалу дотримується логічної послідовності, тобто навчання будується від простого до складного, від невідомого до відомого. Застосовуючи цей принцип, викладач відбирає новий матеріал на основі раніше вивченого, тим самим закріплюючи набуті знання, уміння і навички студентів, поповнюючи та збагачуючи їх новими знаннями та вміннями, необхідними для подальшого навчання та майбутньої професійної діяльності.

Наступним принципом, що використовується викладачем при відборі навчального матеріалу, є принцип проблемності. Відповідно до цього принципу викладач, готуючись до проведення заняття, відбирає матеріал, який містить у собі певну «проблему», яку мають вирішити студенти. У процесі вирішення «проблеми» студенти не лише активізують засвоєні знання та вміння, а й отримують нові, вони набувають досвід у результаті спільного пошуку шляхів розв'язання «проблеми». Викладач обов'язково враховує той факт, що «проблема» має бути актуальною, цікавою, містити у собі нову інформацію та відповідати можливостям і здібностям студентів.

Також не менш важливим принципом при відборі навчального матеріалу є принцип єдності теорії та практики. Викладач чітко усвідомлює, що досконале знання студентами теоретичного матеріалу не завжди є запорукою успішної педагогічної діяльності у майбутньому. Адже окрім отриманого багажу знань під час навчання майбутні вчителі мають вміти користуватися ним на практиці. Тому, відбираючи навчальний матеріал, викладач приділяє увагу як теоретичній, так і практичній його складовій. У процесі відбору нового навчального матеріалу викладач здійснює ґрунтовну підготовку теоретичного матеріалу, підкріплюючи конкретними практичними завданнями та вправами, у ході виконання яких студенти показують, наскільки добре вони його засвоїли.

Як зазначає О.Тарнопольський, до змісту «має увійти все, що повинно бути сформовано у студентів і що вони повинні засвоїти» [6, с.151], тому, окрім описаних принципів, відповідно до яких здійснюється відбір навчального матеріалу для професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, викладач враховує наступні компоненти змісту:

- 1) мовленнєві навички та вміння;
- 2) мовний матеріал;
- 3) соціолінгвістичні та прагматичні знання, які створюють основу для формування відповідних вмінь;
- 4) мовленнєвий матеріал у вигляді навчальних текстів для читання та усного мовлення;
- 5) теми та ситуації спілкування [6, с.151–152].

Дотримуючись принципів відбору та враховуючи компоненти, що обов'язково мають входити до змісту, викладач структурує навчальний матеріал.

Е.Коробов стверджує, що «навчальний матеріал являє собою складну систему, яка має свою структуру зі специфічними елементами й зв'язками між ними. Будучи своєрідною «сировиною» процесу навчання, навчальний матеріал включає всю інформацію, яка подана для засвоєння й сприяє засвоєнню». І розглядає навчальний матеріал «як сукупність двох інформацій: основної та допоміжної. Кінцева мета подання основної інформації є перетворення її в знання або вміння (знання – це сприйнята, зрозуміла, усвідомлена й включена до системи наявних знань інформація). Допоміжна інформація має на меті забезпечення надійності (гарантованості) у засвоєнні основної інформації» [3].

Навчальний матеріал залежно від функцій, які він виконує, належить до таких видів:

- інформаційний: тексти, малюнки, креслення, схеми, таблиці, географічні карти, музичні твори, ноти, твори скульптури і живопису, моделі, установки, реальні об'єкти навколишньої дійсності тощо;
- операційний: завдання, вправи, під час виконання яких виробляються вміння і навички;
- актуалізуючий: тексти, завдання, які сприяють актуалізації опорних знань, умінь і навичок, необхідних для розуміння і засвоєння матеріалу;
- контролюючий: завдання, що забезпечують внутрішній і зовнішній зворотний зв'язок;
- стимулюючий: тексти, завдання, які викликають інтерес до нових знань або нових способів їх засвоєння;
- діагностуючий: завдання, що дають змогу виявити прогалини в знаннях [5].

У процесі структурування змісту навчальної дисципліни викладач, як правило, поєднує різні види навчального матеріалу задля підвищення ефективності його засвоєння.

Л.Дольнікова та О.Цубова вважають, що «структурування змісту навчального матеріалу, виділення його логічної структури ґрунтується на формуванні і систематизації змісту, тобто на такому його впорядкуванні, яке пов'язане з виділенням відповідних для цього змісту систем, а в них – складових і зв'язків між ними» [1, с.380]. До головних складових змісту дослідниці відносять «одиниці навчального матеріалу».

Під одиницею навчального матеріалу розуміють таку його частину, зміст якої достатній для того, щоб внести багато завдань або вправ для закріплення і засвоєння відповідної навчальної інформації, що відповідає логіці навчальної дисципліни. Логіка навчальної дисципліни дає змогу через предметний зміст об'єднати завдання щодо засвоєння знань у відрізок (одиниці) навчального матеріалу чи теми і в необхідній послідовності організувати на матеріалі цих знань засвоєння навичок і умінь загального характеру [1, с.381].

У процесі структурування навчального матеріалу викладач визначає мінімальний та максимальний обсяг матеріалу для засвоєння студентами, визначає змістові центри кожної теми, виділяє головні професійні поняття та ідеї, встановлює зв'язки між ними, окреслює правила застосування цих понять, добирає відповідні вправи та завдання.

Професійні поняття, що мають внутрішньоструктурну ієрархію, становлять основу змісту навчального матеріалу, яка координує зміст лекційних, семінарських і практичних занять, а також інших видів і форм організації навчання. Головні ідеї й основні педагогічні категорії і поняття утворюють фонд теоретичних знань. Це фундамент, на основі якого розвивається педагогічна спрямованість мислення майбутніх учителів, формування понять – тривалий і різнобічний процес. Майбутні вчителі опановують основними поняттями як на рівні описання і пояснення їх у процесі навчальних занять, так і на рівні оперування цими поняттями під час педагогічної практики [4, с.98].

У процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов особлива увага приділяється якісному оновленню змісту фахових навчальних дисциплін, що зумовлено сучасними тенденціями суспільного-економічного розвитку. Ніщо не стоїть на місці, в ринкових умовах вимоги до професійної підготовки спеціалістів безперервно зростають, тому і сам процес підготовки удосконалюється і модернізується. В таких умовах викладач постійно слідкує за сучасними світовими тенденціями у галузі освіти, за новою науковою інформацією та новітніми розробками вітчизняних і зарубіжних педагогів. У процесі оновлення навчального матеріалу викладач стежить, щоб він був актуальним, задовольняв потреби та інтереси студентів, конкретним і мав безпосереднє відношення до професії, стислим (не перевантаженим зайвою інформацією), але не спрощеним (елементарним), зрозумілим і доступним для засвоєння та утримання у пам'яті надовго, стимулював студентів до більш поглибленого опанування навчальної дисципліни та самостійної освітньої діяльності.

Висновки... Отже, підготовка змісту фахових дисциплін полягає у доцільному відборі, правильному структуруванні та якісному оновленні навчального матеріалу. Викладач постійно працює над удосконаленням, доповненням, адаптацією та переробкою навчального матеріалу відповідно до сучасних вимог та новітніх технологій.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективним може бути більш глибоке вивчення процесу професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, адже саме в процесі такої підготовки відбувається формування ключових компетенцій, необхідних для майбутньої педагогічної діяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дольнікова Л. В. Структурування змісту навчальних дисциплін як важлива передумова для підвищення якості підготовки фахівців / Л. В. Дольнікова, О. Л. Цубова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Економіка. – Львів, 2013. – Вип. 767. – С. 379–382.

2. Квас В. М. Теоретико-методичні аспекти конструювання змістового компонента професійної підготовки майбутніх вчителів / В. М. Квас // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – Черкаси, 2011. – Вип. 196, ч. 2. – С. 55–58.

3. Коробов Є. Т. Навчальний матеріал та його структура [Електронний ресурс] / Є. Т. Коробов. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com/>.

4. Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи / за ред. З. Н. Курлянд. – К. : Знання, 2005. – 399 с.

5. Структура процесу навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lubbook.net/>.

6. Тарнопольський О. Б. Навчання через зміст спеціальності в курсах іноземної мови для спеціальних цілей у немовних вишах / О. Б. Тарнопольський // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. – Луганськ, 2011. – Вип. 12 (223), ч. 2. – С. 147–156.

Spysok vykorystanykh dzherel i literatury:

1. Dolnikova L. V., Tsubova O. L. Strukturuvannya zmistu navchalnykh dystsyplin yak vazhlyva peredumova dlia pidvyshchennia yakosti pidhotovky fakhivtsiv, *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Serii: *Ekonomika*. Lviv, 2013, Volume 767, pp. 379–382.

2. Kvas V. M. Teoretyko-metodychni aspekty konstruiuvannya zmistovoho komponenta profesynoi pidhotovky maybutnikh vchyteliv, *Visnyk Cherkaskoho universytetu*. Serii: *Pedahohichni nauky*. Cherkasy, 2011, Volume 196, Issue 2, pp. 55–58.

3. Korobov Ye. T. Navchalnyi material ta yoho struktura [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.rusnauka.com/>.

4. Kurliand Z. N. Pedahohika vyshchoi shkoly / za red. Z. N. Kurliand. Kyiv, Znannya, 2005, 399 p.

5. Struktura protsesu navchannia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://lubbook.net/>.

6. Tarnopolskyi O. B. Navchannia cherez zmist spetsialnosti v kursakh inozemnoi movy dlia spetsialnykh tsilei u nemovnykh vyshakh, *Visnyk Luhanskooho Natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Serii: *Pedahohichni nauky*. Luhansk, 2011, Volume 12 (223), Issue 2, pp. 147–156.

Аннотация

Светлана Дуброва

Отбор, структурирование и обновление содержания профессиональных учебных дисциплин в процессе подготовки будущих учителей иностранных языков

Статья посвящена проблеме отбора, структурирования и обновления содержания учебных дисциплин, которые используются в процессе профессиональной подготовки будущих учителей иностранных языков. В статье выделены и проанализированы основные принципы, по которым происходит отбор содержания учебного материала. К принципам отбора относятся: принцип тематичности и ситуативности, доступности, последовательности и системности, проблематичности, единства теории и практики. Определены главные компоненты содержания учебного материала: речевые навыки и умения, речевой материал, социолингвистические и прагматические знания, речевой материал в виде учебных текстов для чтения и устной речи, темы и ситуации общения. В соответствии с функциями, которые выполняет учебный материал, он принадлежит к таким видам: информационный, операционный, актуализирующий, контролирующий, стимулирующий, диагностирующий. Выяснено, что в процессе структурирования содержания профессиональных учебных дисциплин преподаватели определяют его максимальный и минимальный объем, основные понятия и правила их применения, подбирают соответствующие упражнения и задания, постоянно работают над обновлением, усовершенствованием и адаптацией учебного материала в соответствии с современными образовательными технологиями.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, ключевые компетенции, отбор, структура, обновление, учебный материал, содержание профессиональных учебных дисциплин.

Summary

Svitlana Dubrova

The Process of Choosing, Structuring and Refreshing the Content of the Professional Disciplines in the Professional Future Foreign Language Teachers' Preparation

In the article we describe the process of choosing, structuring and refreshing the content of the professional disciplines in the professional future foreign language teachers' preparation. We describe and analyze basic principles which are used in choosing the content of the professional disciplines. These are thematic and situational, simplicity, succession and systematic, problematic, unity of the theory and practice. In the article we defined main components of the educational material: language skills and abilities, language material, sociolinguistic and pragmatic knowledge which is the base of the skills' formation, language material (educational texts for reading and speaking), topics and situations of communication. Also we made clear that according to its functions educational material belongs to such types: informational, operational, actual, controlling, stimulative, diagnostically.

We determine that in the process of structuring educational material teachers choose the minimum and maximum its content for learning, fix the content's center of each topics, distinguish the main professional concepts and ideas, set up links between them, define the rules for the application of these concepts, choose the appropriate exercises and tasks. Teachers constantly work at improving, adding, processing and adapting of the educational material in accordance with modern requirements and new technologies.

Keywords: the professional formation, key competences, choosing, structuring, refreshing, the educational material, the content of the professional disciplines.

Дата надходження статті: «27» березня 2014 р.